

Паскал, Писаро, Понтуаз и целта

1937 г., 1875 г.

Андре отиде до къщата на Морис, за да го попита дали знае някой магазин за рамки в Авиньон, а Паскал излезе на двора, където лющех грах на сянка под навеса. Той седна близо до мен, размахвайки половин лист хартия.

– Почти е време за петанк – казах.

– Първо това. Миналата нощ спях на пресекулки, защото се страхувах, че може да забравя нещо.

– За какво?

– За Писаро, естествено. Той ме покани да отида в Понтуаз на еврейския празник шабат. Живееше там, когато не посещаваше другите художници в Париж. Помня, че каза: „В събота Жули винаги ми напомня, че не трябва да рисувам, и тъй като в очите ѝ са събрани всички цветове на дъгата, не мога да откажа. Понякога обаче, ако огънят в мен гори прекалено силно, рисувам, но винаги се извинявам с целувка“.

– Колко мило.

– Къщата му бе залепена към хълма близо до потока в един квартал, наречен „Л'Ермитаж“. Той носеше изцапана филцова шапка с широка периферия и смачкани панталони, натикани във високи, покрити с кал ботуши.

Погледнах смачканите панталони на самия Паскал.

– Като мъжете тук?

– Опитай се да не ме прекъсваш, Лизет. Извинявай, но така забравям какво съм казал. Така че в този ден той ме посрещна с разтворени обятия и ме въведе в къщата си. Беше продал една картина на някаква жалка цена. Пресата ги бе разкъсала на парчета – него и останалите художници. Мислех, че ще се откаже, но той – не. Работеше с още по-голяма енергия, още по-настървено за втората изложба, сякаш го прищпорваше огромен успех.

– Ти занесе ли му рамка?

– Да. Бях направил според бележката, която бе изпратил по Жул Танги. Между сделките с клиентите за бои и пигменти, бях направил дузина рамки за около една година и бях започнал да украсявам дървото с обикновени листа или арабески в ъглите. Научих се как да дялкам по-лесно, как да правя гладки и плитки канали с U-образното длето, как да предотвратявам дълбокото задълбаване на V-образното длето, като натискам надолу и напред върху дръжката, вместо да почуквам с чука. Донесох му последната рамка, моята най-сложна конструкция, цялата с арабески. Той я хареса, Лизет! Възхити се и каза, че много бързо напредвам. Можеш ли да си представиш какво означаваше това за мен?

Представях си, разбирах го и това ме накара да го видя в друга светлина. Видях скромността на този човек, когото трябваше да обичам като бащата, който никога не бях имала.

– А Камий без горчивина или озлобление, все едно това бе съдбата на всички художници, ми каза: „Нямам и едно су, но ти можеш да си избереш една картина от тези пред теб!“. Само си помисли, Лизет! Предложи ми да си избира! Върна се назад и ме остави да гледам картините – сеячи, орачи, купи сено, баржи по река Оаз, хълмистите обработени земи зад „Л'Ермитаж“, един градски площад в пазарен ден. Беше ми трудно да избира.

– Аз също щях да се затрудня – обадох се и се опитах да запомня темите на картините, така че, когато се върнем в Париж, да отида в някоя галерия и да позная коя сред картините е на Писаро, но се страхувах, че паметта ми не бе така добра като на Паскал.

– По-късно Камий ме попита какво мисля за картините и се засмя като срамежливо момче, този голям мъж с дълга, неоформена брада. Беше жаден за малка похвала от всеки, който е извън неговото обкръжение от художници или както ги наричаше „Скъпите нежелани и отхвърлени“.

– Значи искаш оценка от един миньор на охрата? – попитах го аз. – Какво струва подобна оценка за теб? „Всъщност от един продавач на бои с добро и набито око за цветовете? Струва много“, отвърна той. – Никога няма да забравя тези думи. Имам око само за седемнадесетте нюанса, които правим от охрата. Казах му, че цветовете са в хармония и че тези малки петънца, които отблизо не означават нищо, създават цяла картина, когато ги гледаш отдалеч. Докато говорех, се чувствах като глупак. Всичко, което исках, бе да гледам още и още картини. Той стоеше като издялан от дърво, като истукан и очакваше да му кажа повече. Можех да подуша как страда, измъчван от очакване, така че казах нещо от рода на „Знаеш ли, картината, която ми подари, с жълто-охрения път? Благодарение на нея забелязах диапазона, цялата гама на охрата във всички картини. Помислих си, че когато продавам бои и пигменти, правя нещо добро. А светът, който ти рисуваш, е единственият, който познавам. Не е просто красив. Той е истински. Светът на земята, провинцията, селото. Светлината.“ Това изглежда му хареса. Искаше ми се да му хареса, Лизет.

– Сигурна съм, че си му доставил удоволствие.

– Бях затрупан, чувствах се преситен от толкова много картини наоколо и ми казах. Той изръмжа нещо и обясни, че някога имал хиляда и петстотин. Когато се върнал в Лувисиен след Пруската война, открил, че в къщата му са живели пруски войници. Те използвали рамките за дърва за огъня и си направили пътека от картините му, за да не цапат ботушите си с кал. Представяш ли си, Лизет? През зимата държали конете си в стаите на долния етаж и спели на горния. Използвали студиото му да колят овце, а картините му за престилки. Трябвало да изрови от пода дебел слой кал, животински тор и кръв, които покривали още платна. Двадесет години работа, а успял да спаси едва четиридесет платна – целият треперещ от ярост, Паскал изрева. – Варвари!

Аз подскочих и изгървах купата с грах на земята.

– Тази картина с момичето и козата? Ти каза, че е рисувана в Лувисиен.

Той кимна.

– Значи трябва да е една от четиридесетте.

Неочакваното осъзнаване за нейното критично спасяване я направи още по-ценна в очите ми и ме накара да искам още повече да съм в Париж, за да мога да потърся всички останали картини на Писаро от периода му в Лувисиен.

За миг Паскал остана замислен, преди да продължи.

– Камий просто стоеше, този едър голям човек, наблюдаваше ме как ломотя, мен – един прост работник, който не знаеше нищо, но който харесваше онова, което прави. Разбираш ли, Лизет? Той беше герой! Да продължи след всичко това! Непонятно, непоносимо героично. Години след това дузини жени носели платната от неговите плякосани картини като престилки, докато перяли по бреговете на Сена.

– Каква прекрасна гледка трябва да е било! Всички наредени по брега на реката, с престилки от картини!

– Ти не разбираш! Това е било престъпление! Те са ги откраднали! А в същото време, когато се върнал в Лувисиен, го гледали презрително и гневно, защото бил прекарал цялата война в безопасност, рисувайки в Англия.

Може би са били загубили синовете или съпрузите си в тази война, помислих си, но това оправдание не ме задоволи. Можех само да си мечтая, че един ден ще имам шанса да разказвам тази история на посетителите в някоя богата галерия в Париж. Исках те да почувстват гнева и обидата, които чувствахме аз и Паскал. В този миг за пръв път зърнах целта си тук.

Свърших да беля граха и станах, за да го внеса вътре.

– Седни! Има още много, което искам да ти кажа.

Не обърнах внимание на грубостта му. Причината бе само желанието да има някой, който да чуе историята му.

– Има още много?

– Камий ми каза за един живописец от тяхната група, който окуражавал всички останали. Името му бе Фредерик Базил.^{1*} Идеалист, но упорит, така го определи. Не го приели в армията, защото отказал да обръсне брадата си, така че се присъединил към зуавите^{2*}, при които нямало подобни ограничения. Те участвали в най-яроствните сражения. Бил убит край Бон ла Ролан, една маловажна битка. „Всички скърбяхме за загубата на този добър човек – рече ми Камий, – така че какъв смисъл има да скърбя за загубата на картина или платно?“

За мен мисълта за великите картини, които можеха да съществуват, тези на Писаро и тези, които щеше да нарисува този човек Базил, бе достатъчна причина да страдам. Паскал би могъл да събира картини и на Базил, а аз щях да мога да ги видя как висят на стената тук заедно с другите.

– Камий ме изведе навън, за да видя гледката от къщата му. Онова, което ми каза, беше важно, така че си го записах – започна да чете бавно от листа, сякаш обмисляше всяка мисъл. – Той каза: „Когато един човек намери място, което обича, той може да издържи и най-непоносимите неща. Понтуаз бе създаден специално за мен. Случайно пръснатите обработени ниви и диви поляни, овощните градини, които раждаха круши поколения наред, богатият, истински мирис на земя, вятърните мелници, и водните колела, и комините, и каменните къщи, всички изкривени, дори гълъбите, накацали по покривите – всичко тук ме вълнува. Принадлежа на това място толкова, колкото и този поток край къщата ми, който се стича в Оаз, сетне в Сена и най-накрая в морето. Този поток е утолявал жаждата на римляните, а преди тях дори на келтите. Когато го рисувам, аз също съм част от тях. Когато вървя по тази земя, зад всеки завой ме очаква картина. Не съществува ли във всеки човек желанието да намери онова място на света, което ще му даде толкова много, че да иска да му се отблагодари, като върне нещо в замяна?“

Паскал спря да говори и сгъна хартията. Исках да му кажа, че съм съгласна с Писаро, но трябваше да дам пример с Париж, а това сигурно щеше да нарани чувствата му.

– Така че и аз искам да дам нещо на Русийон – завърши той.

Кимнах с разбиране. Онова, което бе Русийон за него, не се отнасяше за мен. Но по принцип беше прав, а с принципа не можех да не се съглася.

– А сега смятам да ти разкажа за най-хубавия подарък, който ми направи Камий. В студиото му разгледах още една група картини – изобразяваха фабрика с няколко пушещи комина, които се издигаха над равнината, простираща се директно от „Л’Ермитаж“ – кварталът в Понтуаз, където живееше, след като се бе върнал в Лувисиен. Тези картини нямаша никаква връзка с мен. „Какво ще кажеш за това? – попита Камий и измъкна от купчината малка картина на каменна фабрика. – Това е фабриката за бои „Арньої“ в Понтуаз – обясни той. Тогава я познах! Бях им продавал охра! И веднага му казах: „Тази искам.“ Ела с мен отзад, Лизет. Ела да я видиш заедно с мен.

Беше оставил пространството между двата южни прозореца за нея. Стоеше пред нея неподвижен, като закован, заплепен и омагьосан, и за известно време сякаш не бяхме в тази къща. Той беше там, беше се пренесъл пред тази фабрика за бои.

„*Неописуемо*“ помислих си. Една дума, на която ме научи пак сестра Мари-Пиер. Картината изобразяваше постройка като куб с островърх покрив, по-висок от близките къщи, разположени до горист хълм. Кремаво-жълтият камък, от който бе направен коминът, и сградата привличаха светлината и правеха цялата сцена сочна, мека и зряла. Това бе всичко, което можех да видя.

– Харесва ми цветът на постройката.

– Наричахме го „*jaune vapeur*“, жълта пара. Вътре в сградата върху дълги редици от маси, дузина работници превръщаха суровия пигмент в боя и пълнеха тубите, които татко

---

¹ Фредерик Базил (1841-1870) – фр. художник, един от основателите на импресионизма. – *Б. пр.*

² Зуав – алжирски войник от елитните части на френската армия. – *Б. пр.*

Танги продаваше на Писаро, Сезан, Ван Гог, Гоген и другите – нюансите, които ние правехме в пещите на фабрика „Матю“, точно тук в Русийон, както и онези, направени от други субстанции – червени корени на растението „Рубия“, което расте точно тук във Воклюз, сок от турски дървета, прах от сини камъни, събирани по бреговете на реките в Сибир и Афганистан, изсушена кръв от южноамерикански бръмбари, които се хранят с кактуси – всички цветове на света, готови да се превърнат в бои. Видях ги тези цветове. Лизет, виждаш ли високия мъж на ливадата пред фабриката? Представям си, че съм аз и викам по търговския агент – той наведе брадичка, сякаш се смути от разкриването на този съкровен за него детайл.

Точно в този момент разбрах защо бе избрал тази картина. Въпреки своята обикновеност тя му говореше за целта, за участието му в света на изкуството, за връзката му като звено, една брънка от веригата, свързваща мината с величието, и поради това заслужаваше да виси тук сама на най-почетното място.

Огледах се из салона, където висяха неговите седем картини. Имаше ли сред тях някоя, която да говореше за моята цел? Каква всъщност бе тя, моята цел? Трябваше да бъде нещо повече и по-голямо от лющенето на грах. Но днес и в идващите дни целта ми бе да попия всичко онова, което Паскал щеше да ми разкаже, така че да успея да впечатля мосю Лафорг, когато се върна в Париж. По-далеч от това не можех да видя.

– Някой ден, Лизет, светът ще се влюби в цвета „жълта пара“ на тази постройка.

– Той е прочут и сега, този мосю Писаро, нали?

– Когато остаря, картините му се продаваха на доста високи цени. Никога не бих могъл да си купя някоя от тях. Вече си имаше майстор от гилдията, който правеше сложни рамки и ги покриваше с истински златен варак. Беше много далеч от онова, което аз можех да направя или да продам.

– Така че сега ги цениш още повече?

– Не, Лизет! – извика той. – Не защото са ценни. Цена ги от деня, в който ги получих, заради онова, което означават за мен.

– О!

– Тази изолирана самотна фабрика за боя кара сърцето ми да бие забързано дори и днес. Всеки миньор, когото някога съм познавал, всяка болка, всеки мазол, всеки ден, в който те не виждаха слънцето, всеки задушен дъх, и всеки език, циментиран като камък от полепналия охрен прах... Морис, Ем Бонхом, баща ми, и аз... въртящи кирките в ритъм всеки ден, ден след ден... всичко това е в тази картина. И в картината с момичето и козата на жълтия път. А в тази с покривите от „Л’Ермитаж“ в Понтуаз е историята на Русийон. Тези покриви са боядисани червено-оранжеви с пигментите от Русийон. Червената земя и редиците от пламтящи храсти – това е червената охра на Русийон. За теб може да не означава нищо, но ако бе живяла целия си живот тук и бе видяла миньорите, които се връщат вкъщи мръсни и изтощени, целите покриви с прах, щеше да има смисъл.